

بمع مقابل در صنعت نفت و گاز ایران

(قراردادهای خدماتی)

شهلا خالقی

سرشناسه	: خالقی، شهلا، ۱۳۳۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: بیع متقابل در صنعت نفت و گاز ایران (قراردادهای خدماتی) / شهلا خالقی.
مشخصات نشر	: تهران: هزاره سوم اندیشه: موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۴ ص: جدول، نمودار.
شابک	: 978-964-8088-81-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۳۴.
موضوع	: نفت -- ایران -- صنعت و تجارت -- قراردادها
موضوع	: گاز -- ایران -- صنعت و تجارت -- قراردادها
شناسه افزودن	: موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی
رده‌بندی سنگره	: ۱۳۹۱ خ ۲ الف / ۹۷۵۶ / HD
رده‌بندی دی‌رجی	: ۲۷۲۸۲۰۹۵۵/۳۳۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۰۷۱

تشریح هزاره سوم (نشر)

بیع متقابل در صنعت نفت و گاز ایران

(در راستای بهره‌گیری از خرس‌تها)

شهلا خالقی

- ویرایش: هزاره سوم اندیشه، محمدابراهیم امینیان ● صفحه‌آرایی: هزاره سوم اندیشه
- طراحی جلد: سعید پرور ● چاپ: دالاهو ● لیتوگرافی: ندان صحافی: نوین
- نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴ ● تعداد: ۵۰۰ نسخه
- قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۸۸-۸۱-۶
- ناشر: هزاره سوم اندیشه
- تلفن ناشر: ۶۶۰۳۷۶۴۸ - همراه: ۰۹۱۲۷۱۷۳۹۲۴ ● تلفن پخش: ۶۶۹۶۵۳۷۷
- آدرس سایت: www.hsap.ir الکترونیکی: hsapub@gmail.com
- کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.
- این کتاب در موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی تالیف و تدوین شده است.

پیشگفتار

تامین سرمایه مورد نیاز از طریق اجرای صنایع مختلف اقتصاد کشور و بویژه طرح‌های بخش بالادست صنعت نفت و گاز، امری ضروری و حیاتی است. دسترسی به منابع مالی کافی طی دوره زمانی مشخصی را طلب می‌نماید. بطور کلی، تا ایل مالی هر کشور رابطه مستقیمی با چگونگی ساختار اقتصاد آن کشور، ترکیب فعالیت‌های اقتصادی، چگونگی بهره‌گیری از منابع و ثروت‌های طبیعی، فنی و انسانی، تعاملات بین‌المللی آن کشور با دیگر کشورهای جهان، بویژه کشورهای دارنده سرمایه و صاحبان دانش فنی و نیز سیاست‌گذاری‌های کلان درون‌مرز و برون‌مرزی آن کشور خواهد داشت.

واقعیت‌های حاکم در بسیاری از کشورهای جهان، بویژه کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که «کمبود سرمایه» همواره یکی از موانع و مشکلات فریب به اتفاق این کشورهاست. بنابراین در راستای حل این مشکل و تامین سرمایه مورد نیاز، به همراه انش فنی و تجهیزات پیچیده و روزآمد، اقدامات و سیاست‌های خاصی باید مدنظر قرار گیرد. ذکر این نکته ضروری است که در برخی صنایع همانند صنایع نفت و گاز که دستیابی به دانش فنی مناسب و کارآمد، کنار سرمایه نیز ضرورتی غیرقابل اجتناب هست، تامین مالی یک طرح با بهره‌گیری از منابع مالی قراردادی متعارف و در چارچوب ملاحظات اقتصادی/فنی از اهمیت زیادی برخوردار خواهد بود.

جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان دومین کشور بزرگ صاحب ذخایر قابل استحصال هیدروکربوری نفت و گاز در جهان، همواره تلاش نموده است تا به بهره‌گیری از مکانیسم‌های مختلف تامین مالی اعم از روش‌های استقرایی و غیراستقرایی و بویژه روش‌های قراردادی، زمینه مناسب جهت بهره‌گیری از این ذخایر را فراهم نماید. از آنجا که طرح‌های بالادست نفت و گاز بویژه فعالیت‌های اکتشافی، علاوه بر دارا بودن ویژگی سرمایه‌بر بودن و ضرورت دسترسی به

دانش فنی روزآمد، همواره توأم با ریسک‌های عملیاتی قابل ملاحظه‌ای می‌باشند و از طرف دیگر موازین قانونی موجود بهره‌گیری از برخی چارچوب‌های قراردادی متعارف در جهان را محدود و یا غیرممکن می‌نماید، لذا جمهوری اسلامی ایران تا کنون تنها از انواع مختلف "قرادادهای خدماتی" در انجام فعالیت‌های مرتبط با زنجیره بخش بالادست بهره گرفته است.

رسالت اصلی این کتاب آشنا نمودن هر چه بیشتر مدیران و کارشناسان محترم بخش انرژی کشور با انواع مختلف قراردادهای خدماتی مورد استفاده در بخش بالادست نفت و گاز و بویژه قراردادهای "بیع متقابل" می‌باشد. بنظر نگارنده این نوشتار، شناخت بیشتر همواره مقدمه‌ای بر تلاش بیشتر جهت انجام اصلاحات و تعدیلات ساختاری لازم برای رسیدن به شرایط و ساز و کارهای بهینه است و لذا امید است که این نوشتار گامی هر چند کوتاه تا رسیدن به این هدف متعالی باشد.

در خاتمه از جناب آقای سیدحسین ایرانمنش ریاست محترم موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی که با چاپ این کتاب موافقت نموده‌اند، جناب آقای علی‌اکبر وحیدی آل‌آقا که داوری کتاب را بر عهده داشته و اینجانب را از راهنمایی‌های دلسوزانه خویش بهره‌مند ساخته‌اند، جناب آقای مرتضی الهی و جناب آقای محمد مشکین‌فام که راهنمایی‌ها و توصیه‌های تخصصی آنان سهم بسزائی در ارتقای کیفی کتاب داشته است، سرکار خانم میترا مدرسی که با ارائه نقطه‌نظرات کارشناسی و تخصصی اینجانب را راهنمایی نموده‌اند، جناب آقای بهزاد گل‌زرودی که اینجانب را در بیان دقیق مباحث حقوقی کتاب دری رسانده‌اند و سرکار خانم فریبا صفوی که در تهیه و تنظیم گزارش سهم به‌سزائی داشته‌اند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

شاهلا خالقی

مدیریند، سرمایه‌ریزی تلفیقی

شرکت خدمات نفت ایران

فهرست

فصل ۱: آشنایی با انواع قراردادهای خدماتی ۱۳

- ۱-۱. مقدمه ۱۳
- ۲-۱. قراردادهای خدماتی محض (بدون ریسک) ۱۴
- ۳-۱. قراردادهای خدماتی خطرپذیر ۱۴
- ۱-۳-۱. قراردادهای خدماتی کاملاً خطرپذیر ۱۵
- ۲-۳-۱. قراردادهای خدماتی بیع متقابل ۱۶

فصل ۲: محورهای اساسی در قراردادهای بیع متقابل ۲۱

- ۱-۲. مقدمه ۲۱
- ۲-۲. تجارت متقابل ۲۱
- ۳-۲. محورهای اساسی در قراردادهای بیع متقابل نفت و گاز ۲۳
- ۱-۳-۲. جنبه‌ی فنی ۲۳
- الف) کیفیت تجهیزات و خدمات ۲۴
- ب) نصب و راه‌اندازی ۲۵
- ج) انتقال دانش فنی و فناوری (آموزش فنی) ۲۵
- د) دوره‌ی اجرای تعهدات ۲۶

۲۷	..... ۲-۳-۲. جنبه‌های مالی
۲۷	..... الف) نحوه‌ی پرداخت
۲۸	..... ب) شرط مشتری ارجح
۲۸	..... ج) فروش محصول نهایی
۲۸	..... ممنوعیت فروش مجدد
۲۹	..... نحوه فروش مجدد
۲۹	..... قیمت‌گذاری فروش مجدد محصول
۲۹	..... محدودیت جغرافیایی
۲۹	..... حق واگذاری
۳۰	..... ضرورت بن تعهدات
۳۰	..... ۲-۳-۳. جنبه‌های حقوقی
۳۰	..... الف) قانون حاکم بر قرارداد
۳۱	..... ب) حل و فصل اختلافات
۳۲	..... ج) حوادث قهریه
۳۳	..... د) فسخ قرارداد
۳۵	..... فصل ۳: سابقه و انواع قراردادهای بیع متقابل در ایران
۳۵	..... ۱-۳. مقدمه
۳۶	..... ۲-۳. بررسی روند تاریخی قراردادهای خدماتی خطرپذیر
۳۶	..... ۳-۳. نسل اول قراردادهای خدماتی خطرپذیر («قراردادهای خدماتی کاملاً خطرپذیر» و «قراردادهای بیع متقابل»): قرارداد اکتشاف و قرارداد توسعه
۳۶	..... ۱-۳-۳. موازین قانونی
۳۸	..... ۲-۳-۳. ویژگی‌های قراردادی
۳۹	..... الف) انعقاد قرارداد اکتشافی (E)
۴۳	..... ب) انعقاد قرارداد توسعه‌ای
۵۰	..... ۳-۳-۳. اصلاح قراردادهای بیع متقابل نفت و گاز
۵۲	..... ۴-۳. نسل دوم قراردادهای خدماتی خطرپذیر («قراردادهای خدماتی کاملاً خطرپذیر» و «قراردادهای بیع متقابل»): قراردادهای توأم اکتشاف و توسعه
۵۳	..... ۱-۴-۳. موازین قانونی
۵۵	..... ۲-۴-۳. ویژگی‌های قراردادی (قراردادهای توأم اکتشاف و توسعه)

۵-۳-۵. نسل سوم قراردادهای خدماتی خطرپذیر («قراردادهای خدماتی کاملاً خطرپذیر» و «قراردادهای بیع متقابل»): قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۶۱
۳-۵-۱. موازین قانونی.....	۶۱
۳-۵-۲. چارچوب کلی قرارداد.....	۶۶
۳-۵-۳. ویژگی‌های قراردادی.....	۶۸
۳-۵-۳-۱. ترکیب قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۶۸
۳-۵-۳-۲. مراحل عقد قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۷۱
۳-۵-۳-۳. شرایط قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۷۲
۳-۵-۳-۴. ملیات اکتشاف، توصیف، و توسعه، و برنامه‌های کاری.....	۷۶
۳-۵-۳-۵. نیات تولید پس از اتمام برنامه توسعه و تحویل طرح به کارفرما.....	۷۹
۳-۵-۳-۶. هزینه‌ها، طرح و چگونگی جبران هزینه‌ها و دستمزد پیمانکار در قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۸۱
۳-۵-۳-۷. حقوق و تعهدات پیمانکار در قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۸۳
حقوق و تعهدات کارفرما.....	۸۳
حقوق و تعهدات پیمانکار.....	۸۵
۳-۵-۳-۸. کمیته‌های فعال در قراردادهای بیع متقابل توسعه/ توأم اکتشاف و توسعه.....	۹۱
الف) وظایف کمیته‌ی مدیریت مشترک (JMC).....	۹۱
ب) ویژگی‌های JMC در هر یک از مراحل اکتشاف (A)، توصیف (A) و توسعه (D).....	۹۲
ج) کمیته‌های فرعی JMC (JMSC).....	۹۳
۳-۵-۳-۹. مخاطرات مترتب بر قراردادهای بیع متقابل.....	۹۴
الف) مخاطرات متعارف تجاری.....	۹۴
ب) مخاطرات غیرمتعارف تجاری.....	۹۵
پیوسته‌ها.....	۹۹
منابع.....	۱۳۴

فهرست پیوست‌ها

شماره پیوست	عنوان
۱	بند «ح» تبصره‌ی ۲۹ قانون برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۲	بند «ی» تبصره‌ی ۲۹ قانون برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۳	بند «ب» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۲ کل کشور
۴	جزء ۱ بند «ب» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۳ کل کشور
۵	بند «م» تبصره‌ی ۲۲ قانون برنامه‌ی دوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۳۰ آذر ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی
۶	بند «د» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۴ کل کشور
۷	جزء ۱ بند «د» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۴ کل کشور
۸	جزء ۱، جزء ۲، و جزء ۳ بند «و» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۶ کل کشور
۹	جزء ۱ و جزء ۲ بند «ل» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۸ کل کشور
۱۰	جزء ۱ و جزء ۲ بند «ج» ماده‌ی ۵ قانون برنامه‌ی سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۱	بند «ه» ماده‌ی ۸۵ قانون برنامه‌ی سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۲	جزء ۲ و جزء ۳ بند «ل» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۷۹ کل کشور
۱۳	جزء ۲ بند «ل» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۰ کل کشور
۱۴	بند «ک» تبصره‌ی ۲۹ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۰ کل کشور
۱۵	بند «ی» تبصره‌ی ۲۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۱ کل کشور
۱۶	بند «ی» تبصره‌ی ۲۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۲ کل کشور
۱۷	بند «د» تبصره‌ی ۲۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۲ کل کشور
۱۸	بند «ی» تبصره‌ی ۲۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۳ کل کشور
۱۹	قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی تولیدی، صنعتی، و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات
۲۰	اصلاح قراردادهای بیع متقابل نفت و گاز
۲۱	بند «ف» تبصره‌ی ۲۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۲ کل کشور

ماده‌ی ۱۲۲ قانون برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۲۲
بند «ج» تبصره‌ی ۲ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۴ کل کشور	۲۳
بند «الف» ماده‌ی ۱۴ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۲۴
ماده‌ی ۱۶۰ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۲۵
آیین‌نامه‌ی اجرایی ماده‌ی ۱۴ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۲۶
جزء ۱ تبصره‌ی ۲ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۵ کل کشور	۲۷
جزء ۱ بند «ج» تبصره‌ی ۲ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۶ کل کشور	۲۸
بند ۶ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۷ کل کشور	۲۹
جزء «الف» بند ۶ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۸ کل کشور	۳۰
جزء «الف» بند ۳ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۹ کل کشور	۳۱
جزء «ب» تبصره‌ی ۱۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۶ کل کشور	۳۲
جزء ۴ بند «ه» تبصره‌ی ۱۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۵ کل کشور	۳۳
جزء ۹ بند «ج» تبصره‌ی ۱۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۶ کل کشور	۳۴
جزء «ط» بند ۷ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۷ کل کشور	۳۵
جزء «ط» بند ۷ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۸ کل کشور	۳۶
جزء «ه» بند ۴ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۹ کل کشور	۳۷
چارچوب کلی قراردادهای بیع متقابل (نسل سیم)	۳۸
اصلاحیه‌ی چارچوب کلی قراردادهای بیع متقابل (نسل سیم)	۳۹